

“ शिरीषको फूल उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन ”

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभागको स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको दुस्रो पत्र
(५१०-१) को पूरक प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधप्रबन्ध

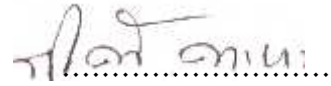
शोधार्थी

रामनारायण ठाकुर
नेपाली शिक्षण विभाग
रा.रा. ब. क्याम्पस, जनकपुरधाम
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष
क्रम संख्या- १५ (०६३)
परीक्षा रोल नं. -४४५०(२०६६)
२०६७

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र रामनारायण ठाकुरले “शिरीषको फूल उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशन अनुसार तयार पार्नु भएको हो । धेरै परिश्रम र मिहिनेतका साथ तयार पारिएको यस शोधप्रबन्धबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति: -२०६७/१० / २७ गते

तीर्थराज थापा

सहप्राध्यापक

नेपाली शिक्षण विभाग

रा.रा.ब क्याम्पस, जनकपुरधाम

शोध निर्देशक
तीर्थराज थापा
सहप्राध्यापक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी क्याम्पस, जनकपुरधाम

शोधार्थी
रामनारायण ठाकुर
प्रस्तुत
“शिरीषको फूलको कृतिपरक अध्ययन”

शीर्षकको शोधप्रबन्ध
नेपाली विषय स्नातकोत्तर (एम.ए) तहको दसौं पत्र (५१०-१) को पूरक
प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति			
क्र.सं.	पद	नाम	हस्ताक्षर
१	शोध निर्देशक	सह. प्रो. तीर्थराज थापा	
२	सहा. निर्देशक	डॉ. नारायण शालिसे	
३	संयोजक तथा निम्नपरीक्षक	डॉ. स्वर्णिमादे पराजुली	
४	सदस्य	डॉ. प्रो. नन्देखा खतिवडा	

मिति :- २०६७/१०/२७

कृतज्ञाता ज्ञापन

नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको शोध गर्ने तिव्र इच्छा भएकाले प्रस्तुत, 'शिरीषको फूल उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन' शीर्षकको शोध प्रबन्ध तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधप्रबन्ध तयार गर्ने सिलसिलामा आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक निर्देशन, सुझाव र सहयोग गरिदिनु हुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक तीर्थराज थापाज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञाता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने सुवर्ण अवसर प्रदान गर्नु भएकामा विभागीय प्रमुख परम आदरणीय गुरु डा. स्थिरप्रसाद पराजुलीज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधशीर्षक छनौट एवम् सो को तयारीको लागि उपयुक्त वातावरण र उपयुक्त सामग्रीहरूको अध्ययन गर्ने सुमार्ग निर्देश गरिदिनु हुने गुरु पराजुलीज्यूप्रति पुनः कोटि-कोटि कृतज्ञाता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयारी गर्ने क्रममा सहयोग गर्नुहुने नेपाली विभागका उपप्राध्यापक गुरु चन्देश्वरलाल कर्णज्यूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

मलाई शैक्षिक प्रगति र उन्नतिको शिखरमा पुग्नका लागि निरन्तर चिन्तनशील रहने पूज्य पितामाता स्व.जनक ठाकुर वरही, रिभो देवी वरहीप्रति आजिवन ऋणी रहेको छु उहाँहरूप्रति कृतज्ञाता व्यक्त गर्ने ममा कुनै शब्द नै छैनन् भने महसुस गरेको छु त्यसै गरी फुर्सदको समय उपलब्ध गराई दिनु भएकी प्यारी धर्मपत्नी श्रीमति अम्बिका देवी ठाकुर प्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

यसैगरी शोध सम्बन्धमा विभिन्न किसिमले सहयोग गरिदिनु हुने मित्रहरू सुनिल शर्मा, पूज्यनीय दाजुद्वय विल्डु ठाकुर, हरिलाल ठाकुर, भतिजा श्यामकुमार ठाकुर, लक्ष्मी दास, ओमप्रकाश तिवारी, प्रदिप कुमार साह प्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दै कम समयमा पनि यथा शीघ्र टाईप गरिदिनु हुने दिपेश कम्प्युटर ट्रेनिङ्ग सेन्टर, यदुकुहा सहिदनगरका व्यवस्थापक श्री महेश्वर पंडितलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा, प्रस्तुत शोध प्रबन्धको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि रा.रा.ब. क्याम्पस, नेपाली शिक्षण विभाग, जनकपुरधाम समक्ष पेश गर्दछु ।

.....

रामनारायण ठाकुर

नेपाली शिक्षण विभाग

रा.रा.ब. क्याम्पस जनकपुरधाम

रोल नं. :- १५ (०६३)

परीक्षा रोल नं. :- ४४५० (२०६६)

विषयसूची

क्र.सं.		पृष्ठ सं.
	अध्याय-१	
	शोधप्रस्ताव	
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोध पत्रको प्रयोजन	१
१.३	समस्याकथन	२
१.४	शोधको उद्देश्य	२
१.५	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.६	शोधकार्यको महत्त्व	५
१.७	शोधविधि	५
१.८	शोध सीमाङ्कन	५
१.९	शोधप्रबन्धको रूपरेखा	९

अध्याय-२

उपन्यासकार पारिजातकी जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको परिचय

२.१	पारिजातको जीवनी	११
२.२	पारिजातको व्यक्तित्व	१७
	(क) पारिजातको संलग्नता	१७
	(ख) पारिजातको भ्रमण	१९
	(ग) पारिजातलाई पुरस्कार, सम्मान र वृत्ति	२१
२.३	पारिजातको कृतित्व : सृजनात्मक लेखनको आरम्भ र औपन्यासिक यात्राका चरणहरु	२२
२.३.१	सृजनात्मक लेखनको आरम्भ	२२
२.३.१.१	कविका रूपमा पारिजात	२५
२.३.१.२	कथाकारका रूपमा पारिजात	२७
	(क) पहिलो चरण	२७
	(ख) दोस्रो चरण	२९
२.३.१.३	उपन्यासकारको रूपमा पारिजात	३०
	१. अस्तित्ववादी विसङ्गतिवादी धारा	३१
	२. समाजवादी यथार्थवादी धारा	३३

२.३.१.४ निबन्ध र आत्म संस्मरण लेखनमा पारिजात	३५
(क) निबन्धकारका रूपमा पारिजात	३५
(ख) आत्म संस्मरणकारका रूपमा पारिजात	३७
२.३.१.५ निष्कर्ष	३८
२.३.२ औपन्यासिक यात्राका चरणहरु	३९
(क) अस्तित्ववादी अवधि	४०
(ख) नव-अराजकतावादी अवधि	४४
(ग) प्रगतिवादी समाजवादी यथार्थवादी अवधि	४५

अध्याय-३

औपन्यासिक आधारमा 'शिरीषको फूल' उपन्यासको विश्लेषण

३.१.१ कथावस्तु	४८
३.१.२ चरित्र	५०
३.१.३ कथोपकथन	५१
३.१.४ देशकाल र वातावरण	५१
३.१.५ भाषा र शैली	५१
३.१.६ उद्देश्य	५२
३.२ 'शिरीषको फूल' उपन्यासको वस्तु विश्लेषण र योजना	५२
३.२.१ वस्तु	५२
३.२.२ वस्तुयोजना	५५
३.३ शिरीषको फूल उपन्यासमा पात्रविधान र चरित्रचित्रण	६०
३.३.१ पात्र-विधान	६०
३.३.२ चरित्र चित्रण	६३
(क) पहिला कोटिका चरित्रहरु	६४
(ख) दोस्रा कोटिका चरित्रहरु	६७
३.४ शिरीषको फूल उपन्यासमा प्रयुक्त दृष्टिविन्दु, भाषा- शैली र चिन्तन	७३
३.५ शिरीषको फूल उपन्यासमा यौन पक्ष	७५
३.६ अस्तित्ववाद : संक्षिप्त परिचय	७८

अध्याय-४

'शिरीषको फूल' उपन्यासको सैद्धान्तिक आधारमा विश्लेषण

४.१ भाषाशैलीका आधारमा	८२
४.२ चिन्तनको आधारमा	८३

४.३ कथावस्तुको आधारमा	८४
४.४ चरित्रको आधारमा	८५

अध्याय-५

उपसंहार र निष्कर्ष

५.१ उपसंहार	८८
५.२ निष्कर्ष	९०
५.३ सम्भावित शोध शीर्षक	९४

सन्दर्भसूची

चिन्हसूची

संक्षिप्त रूप

.....

o

/

^

“ ”

(,)

(;)

(|)

(?)

(!)

( )

(-)

(: / : - / -)

(')

(^)

(”)

(/)

©

३

‘ ’

अर्थ

:- केही अंश छुटेको

:- संक्षेपीकृत चिन्ह

:- विभाजक-विकल्प रूप

:- थपिएको

:- प्रत्यक्ष कथनको कुरा राख्न

:- अल्पविराम

:- अर्द्धविराम

:- पूर्णविराम

:- प्रश्नसूचक वा प्रश्नवाचक

:- विस्मयादिबोधक

:- कोष्ठक

:- योजक

:- निर्देश वा निर्देशक

:- विलोम

:- त्रुटि चिन्ह

:- ऐजन चिन्ह

:- तिर्यक् चिन्ह

:- पहिलो स्रोतको सामग्री

:- द्वितीय स्रोतबाट प्रयोग गरिएको

:- एकोहोरो उद्धरण चिन्ह

संक्षेपीकृत शब्दसूची

संक्षिप्त रूप

एम.ए.

ऐ.

क्र.सं.

डा.

त्रि.वि.

नं.

पृ.

प्रा.

बी.ए.

रा.रा.ब.

वि.सं.

सम्पा.

सह.

स्व.

पूर्ण रूप

:- माष्टर अफ आर्टस्

:- ऐजन

:- क्रम संख्या

:- डाक्टर

:- त्रिभुवन विश्वविद्यालय

:- नम्बर

:- पृष्ट

:- प्राध्यापक

:- व्याचलर अफ आर्टस

:- रामस्वरुप रामसागर बहुमुखी

:- विक्रम सम्बत्

:- सम्पादक

:- सहायक

:- स्वर्गीय